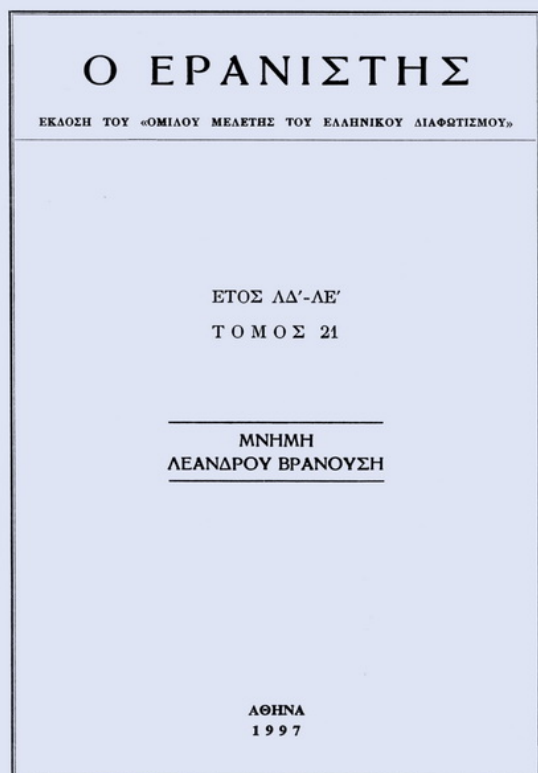

The Gleaner

Vol 21 (1997)

In Memoriam of Leandros Vranousis

«Κυκεών». Ένας γιαννιώτικος κώδικας του 19ου αιώνα και ο Λέανδρος Βρανούσης

Ελένη Κουρμαντζή

doi: [10.12681/er.222](https://doi.org/10.12681/er.222)

To cite this article:

Κουρμαντζή Ε. (1997). «Κυκεών». Ένας γιαννιώτικος κώδικας του 19ου αιώνα και ο Λέανδρος Βρανούσης. *The Gleaner*, 21, 366–372. <https://doi.org/10.12681/er.222>

“ΚΥΚΕΩΝ”

Ένας γιαννιώτικος κώδικας του 19ου αιώνα
και ο Λέανδρος Βρανούσης

Η ΛΟΓΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ είναι σημαντική και μακρόχρονη, αναγόμενη στο δεύτερο μισό του δέκατου έβδομου αιώνα. Από την εποχή αυτή και ύστερα ιδρύονται δύο νεωτεριστικές Σχολές, αυτές των Ηγούμενων και Γκιόνμα, όπου και διδάσκουν σημαντικοί λόγιοι. Σχολές επίσης ιδρύονται το 1742 και 1797, των αδελφών Μαρούτζη και του Ψαλίδα ή Ζώη Καπλάνη. Συναντούμε εδώ λόγιους όπως τον Μελέτιο Μητρου, ο οποίος γράφει τη γνωστή Γεωγραφία (έκδοση 1727), τον Παρθένιο Κατζιούλη, με τη συλλογή Παροιμιών (μέχρι σήμερα χειρόγραφη), τον Ευγένιο Βούλγαρη, γνωστό έλληνα διαφωτιστή, τον επίσης διαφωτιστή και πολυγραφότατο Αθανάσιο Ψαλίδα, κ.ά.

Στα 1828 τέλος, ιδρύεται η περιώνυμη Ζωσιμαία Σχολή, η οποία θα σηματοδέψει με τη φήμη της όλη τη βορειοδυτική τότε Ελλάδα, όπου και θα φοιτήσουν χαρακτηριστικά, εκτός των άλλων, οι αδελφοί Φράσαρη, μετέπειτα εθνικοί ποιητές της Αλβανίας.

Στα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα, η λόγια παράδοση και το διανοητικό κέντρο που ονομάζεται Ζωσιμαία Σχολή λειτουργούν έτσι ώστε να αναπτυχθεί ένα πνευματικό περιβάλλον, το οποίο θα επικεντρώσει τις αναζητήσεις του κυρίως στη λογοτεχνία και την ιστορία. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτού του περιβάλλοντος είναι ο Παναγιώτης Αραβαντινός, διδάσκαλος της Ζωσιμαίας Σχολής στην περίοδο 1834-1843, ο οποίος έγραψε *Χρονογραφία της Ηπείρου* το 1856, *Συλλογή Αημιωδών Ασμάτων της Ηπείρου* το 1861, *Βιογραφική συλλογή σοφών και λογίων Ελλήνων* το 1866, *Ιστορία της Ελληνικής Παιδείας* το 1867 και άλλα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα θα ενταχθεί και ο ήσσοντας σημασίας λόγιος Αναστάσιος ή Τασιούλας Γραμματικός ή Γραμμενιάτης, γιος του ιερέα Κωνσταντίνου του Οικονόμου. Ο Αναστάσιος σπούδασε στη Ζωσιμαία Σχολή και χρημάτισε αργότερα λογιστής κάποιου πλούσιου τουρκογιαννιώτη.

Ἡ πρώτη μνεία γιὰ τὰ λόγια ενδιαφέροντα τοῦ Αναστάσιου Γραμματικοῦ ἢ Γραμμενιάτη ἀνάγεται στο 1838, ὅταν αὐτός ἦταν τότε περίπου δεκάξι ἐτῶν, ὁπότε καὶ αντιγράφει καὶ διορθώνει τὴν «Ἀκολουθία τοῦ ιερομόναχου Χρύσανθου Λαϊνά», τὴν ἀφιερωμένη στο Νεομάρτυρα τῶν Ἰωαννίνων Γεώργιο, με προφανή σκοπὸ τὴ διάσωσή της.

Το 1845, ὁ Αναστάσιος εμφανίζεται ὡς λόγιος με διευρυμένα πνευματικὰ ενδιαφέροντα: Αὐτὸ μας υποδεικνύει τὸ ἀνέκδοτο χειρόγραφο «ΚΥΚΕΩΝ», ἐράνισμα με ἀνέκδοτα ἢ καὶ ἐκδομένα κείμενα. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ χειρογράφου εἶναι «ΚΥΚΕΩΝ. Ὅτι τεμάχια στιχιῶν τε καὶ πεζῶ παντοίας ὕλης... ἐκ διαφόρων περιόρων Βιβλίων, μεθ' ὧν καὶ προσετέθησαν καὶ διάφορα ἀνέκδοτα τὰ ὁποῖα καὶ κατεχώρησεν ὁ Τ.οι: Γραμμ. μετὰ πολλῶν κόπων».

Μέσα στις περίπου ἐξακόσιες σελίδες τοῦ «Κυκεώνα» περιέχονται κυρίως ποιήματα ἀλλὰ καὶ πεζά, ἐκ τῶν ὁποίων μέρος αντιγράφεται ἀπὸ ἐφημερίδες τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως χαρακτηριστικὰ κείμενα τοῦ Ἀλέξανδρου Ραγκαβῆ καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου Σούτσου, ἀπὸ ἐρωτικά μέχρι καὶ πολιτικά-πατριωτικά, μέχρι καὶ μῦθοι καὶ σύντομα διηγήματα. Ενδεικτικὰ παραθέτουμε κάποιους τίτλους μύθων καὶ διηγημάτων, ἄξιων ἀπογραφῆς: «Διάβολος καὶ ἡ μήτηρ του», «Διάβολος καὶ ἐβραϊόπουλον», «Ὁ πλουτήσας ἀπὸ τοὺς φοβουμένους τὰς γυναῖκας τῶν», «Ὁ ογδοηκοντούτης νέος», «Ὁ ευλαβὴς ληστής», «Ὁ χωρικός βεζύρης».

Ἀλλὰ τὰ σημαντικότερα ἀπὸ ὅλα τὰ κείμενα ποὺ ἀπογράφονται ἐδῶ, λόγῳ τῆς ιστορικής καὶ φιλολογικῆς τοῦς ἀξίας, εἶναι ποιήματα καὶ πεζά τοῦ Ἰωάννη Βηλαρά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ εἶναι ἀνέκδοτα: «Ἐκ τῶν τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Βελλαρά», σημειώνει ὁ αντιγραφέας. Ἀλλὰ, κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὁ Αναστάσιος Γραμματικὸς ἢ Γραμμενιάτης δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ αντιγραφέας κάποιων κειμένων τῆς εποχῆς, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ ἓνας ἐπιμελητὴς ἐκδόσεως (καὶ συνειδητὸς λόγιος), ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ συλλέγοντας πάμπολλα χειρόγραφα (ποιήματα καὶ πεζά), ιστορικοῦ καὶ φιλολογικοῦ ενδιαφέροντος, φροντίζει γιὰ τὴ διάσωσή τους, συγκροτώντας τὰ σε ἐνιαῖο σώμα.

Παρατίθενται στὸν κώδικα σαρανταπέντε κείμενα τοῦ Βηλαρά, ἀπὸ ἐρωτικά ἕως σατιρικά, ἕως καὶ φιλοσοφικά.

Παραθέτουμε ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ἑμμετρα ἀνέκδοτα με τὸν τίτλο «Ἐγκώμιον».

<i>Ἦσυχον νεῦμα</i>	<i>τερπνὸν τὸ πνεῦμα</i>
<i>Εὖσχημον σῶμα</i>	<i>χρυσὸν τὸ στόμα</i>
<i>Ὑποδηλώνουν</i>	<i>εὐθὺς σκλαβώνουν</i>
<i>φρόδια καὶ δόξα</i>	<i>Ἔρωτος τόξα</i>
<i>ῥόν' σὰν Κρουτάλι</i>	<i>χείλη κοράλι</i>
<i>ὅποιον ἀρπάζουν</i>	<i>θὰ τὸν τρομάζουν</i>

Διασώζονται επίσης ανέκδοτα αντικληρικά-σατιρικά του Βηλαρά, που αντικατοπτρίζουν και σηματοδοτούν το πνεῦμα της πόλης των Ιωαννίνων της εποχής. Από αυτά ένα μόνο αντικληρικό έχει δει πλήρως το φως, το «Κατὰ καλογήρων», το οποίο στον «Κυκεώνα» φέρει τον τίτλο «Ευλόγησον Δέσποτα», ενώ μερικώς έχει δημοσιευτεί το «Καλόγερος καλόγερον», που εδώ φέρει τον τίτλο «Καλογερίκη φιλία». Τέλος, το ποίημα «Εξομολογούμενος» έχει παραμείνει τελείως ανέκδοτο.

Σχολιάζει ο συνθέτης του «Κυκεώνα» για το «Κατὰ καλογήρων» ή «Ευλόγησον Δέσποτα»: «Ὁ Συντάκτης ἴσως ἐσύνθεσε αὐτὴν τὴν διατριβὴν δι' ἄλλον σκοπὸν, πλὴν ἂν τινὰς ῥίψη προσεκτικὸν βλέμμα εἰς τοὺς σημερινούς Ἀρχιερεῖς καὶ τὸν κληρὸν τῶν Καλογήρων, βεβαίως ἤθελε τὴν εὖρη ἀληθεστάτην, καὶ μάλιστα ἡ διατριβὴ αὕτη ἔπρεπε, κατ' ἐμὴν γνώμην, νὰ πολλαπλασιασθῇ διὰ τοῦ τύπου, ὥς νὰ ἐκσφενδονισθῇ εἰς ὅλα τὰ μέρη ἴσως συνήρχοντο εἰς ἑαυτὸν των, εἰς ὅτι δὲν ἀποβλέπει εἰς ἄλλο ὁ σκοπὸς των παρὰ μόνον καὶ μόνον εἰς τὴν χρηματομανίαν, καὶ εἰς τὴν δόξαν, βαδίζοντες ἐναντίον τοῦ ρητοῦ ὡς οἱ Παπισταῖς, τὸ ὁποῖον λέγει. ὁ θέλων ἔστιν πρῶτος ἔστω πάντων διάκονος».

Αλλά για το «Καλόγερος καλόγερον» ή «Καλογερίκη φιλία» και το «Εξομολογούμενος», τα σχόλια του συνθέτη της συλλογής είναι εδώ συγκρατημένα, σημειώνοντας: «Εἰς τὰς ἐπομένας δύο ἐκθέσεις ἡ λογιότης του ὁμιλεῖ πολλά θαρσιμένα». Καὶ συμπληρώνει σὲ ἓνα ὕστερο σχόλιό του: «... Εἰς τὸ πρῶτον μου σχόλιον δὲν ἐνέχονται αἱ ἄντα δύο διατριβαῖς τῆς καλογερίκῃς φιλίας καὶ τοῦ ἐξομολογουμένου, ἂν καὶ αὗται ἔγιναν παρὰ τοῦ συντάκτου διὰ ἁποῖον σκοπὸν καὶ ὅχι ἀπλῶς, ἡμπορεῖ τινὰς ὅμως νὰ εἰπῇ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξευτελίση τοὺς σοφοὺς λόγους του, εἰς τοιαύτας ἀτίμους καὶ ἀπρεπεῖς φράσεις, κατὰ τοῦτο συμφωνῶ». Καὶ πράγματι, τα δύο αυτά ποιήματα είναι απόλυτα «αθυρόστομα».

Συγκρίνουμε τους αντίστοιχους ἑξι πρώτους στίχους του πρώτου ποιήματος, ὅπως αυτοὶ —και μόνον— ἔχουν δημοσιευτεῖ στην ἐκδοση Βαβαρέτου, ἐνῶ στον «Κυκεώνα» περιλαμβάνονται συνολικὰ εἴκοσι ἑξι στίχοι.

Ἐκδοση Βαβαρέτου

Χειρόγραφο «Κυκεώνα»

«Καλόγερος καλόγερον»

Καλόγερος καλόγερον... φιλικῶς
Κι' εἰς τοῦτο τὸν προφθάνει πατήρ
πνευματικὸς
«Βαστάζομεν τὰ βάρη ἀλλήλων, ἀδελφοί»,
Καθὼς τοῦ Θεοῦ Παύλου κραυγάζει
ἡ γραφή.
Λεῖτε καὶ καταβάζει εὐθὺς καὶ τὸ...
ὦ, τί χορὸς ἁγίων, ἁγίων προσευχή!!!

«Καλογερικὴ φιλία»

Καλόγηρος καλόγηρον γαμ... φιλικῶς
Κι' εἰς τοῦτο τοὺς προφθάνει πατήρ
πνευματικὸς
Βαστάζομε ἀλλήλους τὰ βάρη ἀδελφοί
Καθὼς τοῦ Θεοῦ Παύλου κραυγάζει ἡ
γραφή
εἶπε καὶ κατεβάζει ἀμέσως τὸ βρα...
ὦ τί χορὸς ἁγίων, ἁγία συμπλοκή

Παρόμοιου περιεχομένου εἶναι καὶ τὸ ολότελα ἀνέκδοτο «Ὁ Εὐμο-
λογούμενος», στο οποίο, με τὴν αθυρόστομη καὶ ολοκληρωτικὴ σάτιρά
του, ὁ Βηλαρὰς καυτηριάζει τὸ ἴδιο τὸ ιερατεῖο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη του. Χα-
ρακτηριστικοὶ εἶναι ἐδῶ οἱ ἐξῆς τέσσερις στίχοι, ὅπου διαφαίνεται ἡ φι-
λοσοφικὴ ἀποψὲς τοῦ Βηλαρὰ γιὰ τὸ ιερατεῖο, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφωτιστικὴ-
πρακτικὴ πρόθεσς του ποιήματος:

ὦ ποῖα ὑποκείμενα καὶ ἅγια τιμοῦμεν
Καὶ κόκκαλα σεβόμεθα σχεδὸν καὶ προσκυνοῦμεν
Καὶ ἀπὸ ποίονος οἱ τυφλοὶ καὶ οἱ μετανοιοῦμενοι
Παράδεισον προσμένομεν, ὦ γνώσις! πλανεμένη!

Εντοπίζεται ὁμῶς καὶ δεύτερος τόμος «Κυκεώνα», τοῦ ἰδίου συνθέτη, ὁ
οποῖος κατὰ τὰ γραφόμενα συντάχθηκε στὴν περίοδο 1860 ἕως καὶ 1882.
Τὸ δεύτερο αὐτὸ εἰς τὸν ἐκδομὴ περιέχει καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα τοῦ Βηλαρὰ (ὅπως
τὸ ἱστορικὴ σημασίας «Θρηνοδία εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἱατροφιλοσόφου
Κυρίτση Πολυζώη»), ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικότερο εἶναι ὅτι ἡ θεματολο-
γία τοῦ συντάκτη, Ἀναστάσιου Γραμματικοῦ, ἐπεκτείνεται καὶ σὲ κείμενα
καθαρὰ ἐπιστημονικῆς-ἱστορικῆς ἀναζήτησης. Συλλέγει ἐκδομένα κείμε-
να ὅπως, τὸ δημοσιευμένο τὸ 1838 «Ἱστορικὸν κατὰ παράδοσιν Κοσμᾶ
Μπαλάνου...», ἀπὸ ἀνέκδοτη συρραφή, τὸ «Περὶ τοῦ Παιδομαζώματος
τῶν ἐκ Βεντίστης Βλαχοτούρκων», καὶ τὸ «Ὅρισμὸς ὕπερ ἔστειλεν ὁ
Σινὰν Πασιᾶς ὁ τοῦ Σουλτὰν Μουράτ Βεζύρης ἐξ Ἰωαννίνων τὸ 1430»,
ἀντιγραμμένο τὸ τελευταῖο τὸ 1848. Καὶ ἀκόμη, τὰ «Χειρόγραφα τινὰ
Σημειώματα εὐρεθέντα εἰς τὰ Μηναῖα τοῦ Ἀγίου Νικολάου...», ἀντι-
γραμμένα τὸ 1856, κ.ο.κ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Τασιούλας Γραμμενιά-
της ἐργάζεται ὡς εὐσυνείδητος ἱστορικὸς που προσπαθεῖ νὰ διασώσει ἱστο-

ρικά μνημεία του τόπου, και μάλιστα όπως σημειώνει, όλα αυτά τα κείμενα τα εγχείρησε στον Π. Αραβαντινό προ της έκδοσης της *Χρονογραφίας της Ηπείρου* του 1856. Ο Αναστάσιος Γραμμενιάτης είναι πλέον εκείνος ο ώριμος λόγιος ο οποίος διαθέτει την ικανότητα να ασχολείται και με την ιστορική έρευνα, και να συνομιλεί με διανοούμενους της εποχής, όπως ο Παναγιώτης Αραβαντινός.

Η ιστοριογραφική αυτή παράδοση θα συνεχιστεί στα Γιάννενα με τους Ιω. Λαμπρίδη, Κ. Κρυστάλλη, Χρ. Χρηστοβασίλη, Γ. Χατζή-Πελλερέν, Γιωσέφ Ελιγιά, Δ. Χατζή, Δ. Σαλαμάγκα, έως και τον Λέανδρο Βρανούση, ο οποίος και θα ασχοληθεί ιδιαίτερα με την αναζήτηση του χειρόγραφου «Κυκεώνα».

Ο Α. Βρανούσης πρωτοεμφανίζεται στα Γιάννενα το 1943-44 με το περιοδικό *Ηπειρωτικά Γράμματα* στο οποίο είναι ο ίδιος αρχισυντάκτης, διευθυντής ο γυμνασιάρχης της Ζωσιμαίας Σχολής Χρήστος Σούλης, και μέλη της συντακτικής επιτροπής οι Κώστας Στεργιόπουλος, φιλόλογος-γυμνασιάρχης, Δημήτρης Σιωμόπουλος, άλλοτε συνδιευθυντής του περιοδικού *Ελλοπία* (1930-1931), Δημήτρης Σαλαμάγκας, αργότερα λαογράφος και ιστοριοδίφης. Στο περιοδικό αυτό συμμετείχαν επίσης οι μετέπειτα καθηγητές Πανεπιστημίου Γεώργιος Χρ. Σούλης, βυζαντινολόγος, και Γιάννης Δάλλας, νεοελληνιστής φιλόλογος.

Ο Α. Βρανούσης συνεχίζει την καριέρα του με την παρουσίαση, το 1952, του άγνωστου ως τότε Αθ. Ψαλίδου, το 1955 άλλων «Προδρόμων» της νεοελληνικής λογοτεχνίας και σκέψης, όπως οι Ρήγας και Βηλαράς, το 1962 τυπώνει τη διατριβή του *Χρονικά της Μεσαιωνικής και Τουρκοκρατούμενης Ηπείρου*, το 1968 τα *Ιστορικά και Τοπογραφικά του Μεσαιωνικού Κάστρου των Ιωαννίνων*, κ.ο.κ.

Σε όλα αυτά τα έργα διαφαίνεται το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Λέανδρου Βρανούση για το «λόγο» και την ιστορία, και μάλιστα μέσα από την αναζήτηση χειρογράφων και κωδίκων της μεσαιωνικής και ύστερης εποχής. Ασφαλώς ο Α. Βρανούσης δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να συνεχίζει την παράδοση μιας Σχολής των Ιωαννίνων, η οποία από τα μισά του 18ου αιώνα έως και τον ίδιο τον Βρανούση εντοπίζει το ενδιαφέρον της στο διττό σχήμα «Φιλολογία-Ιστορία».

Ο πρώτος που ασχολήθηκε με τον «Κυκεώνα» υπήρξε ο λαογράφος και ιστοριοδίφης Δημήτριος Σαλαμάγκας, που τον παρουσίασε στον τρίτο τόμο της *Ηπειρωτικής Εστίας*, το 1955. Το ενδιαφέρον του Δ. Σαλαμάγκ-

κα για τον «Κυκεώνα» διοχετεύθηκε στον ερευνητή Λέανδρο Βρανούση, ο οποίος την ίδια εποχή, σε μια σειρά από ανέκδοτα γράμματά του, εκδηλώνει την έντονη επιθυμία να έχει στη διάθεσή του το κείμενο του «Κυκεώνα». Ἦδη όμως για τον «Κυκεώνα» ο ίδιος έχει κάνει νύξη στη συλλογή *Οι Προδρόμοι* (1955), όπου σημειώνει: «Εἶναι γνωστά μερικά τολμηρά “ελευθεριάζοντα” ποιήματα του Βηλαρά. Σ’ αυτά θα πρόσθετα και δύο ακόμη, τα τολμηρότερα: το ποίημα “Εξομολογούμενος” (στίχοι 44) και το ποίημα “Καλογερική φιλία” (στίχοι 26, απ’ τους οποίους μόνον οι πρώτοι 6 δημοσιεύτηκαν στην έκδοση του 1871 σ. 245 και του 1935 σ. 156). Περιέχονται σε ανέκδοτο γιαννιώτικο χειρόγραφο, που έχω υπ’ όψη μου, αλλά ομολογώ πως δεν τολμώ να τα δημοσιεύσω».

Σε ανέκδοτες επιστολές του Α. Βρανούση προς τον Δ. Σαλαμάγκα, στις 23 και 30 Νοεμβρίου 1955 και 5 Ιανουαρίου 1956, ο πρώτος (εγκατεστημένος ήδη στην Αθήνα) δείχνει το έντονο ενδιαφέρον του για τον «Κυκεώνα», παρακαλώντας τον δεύτερο για μία δυνατότητα πρόσβασής του σε αυτόν τον κώδικα. Στην αναλυτική αυτή αλληλογραφία γίνεται εκτενής αναφορά για τα εκδομένα και ανέκδοτα του Ιωάννη Βηλαρά που εμπεριέχονται εδώ. Και όπως συνάγεται από την αλληλογραφία, ο σπουδαίος αυτός κώδικας περιέρχεται στα χέρια του Βρανούση μόνον για λίγες μέρες, αλλά σύντομα επιστρέφει στα Γιάννενα, χωρίς ο ίδιος να μπορέσει να αντιγράψει έστω και κάποια ανέκδοτα του Βηλαρά. Ἦδη όμως, την ίδια χρονιά, ο Δ. Σαλαμάγκας έχει προχωρήσει στην επεξεργασία του «Κυκεώνα», με σχετική δημοσίευσή του στο περιοδικό *Ηπειρωτική Εστία*, όπου σημειώνει ότι υπάρχει και δεύτερο μέρος του σπουδαίου αυτού κώδικα, μη γνωρίζοντας όμως ποιος τον κατέχει. Αυτά το 1955.

Μετά από σχεδόν σαράντα χρόνια, στα τέλη του 1993, ο ακάματος ερευνητής Α. Βρανούσης αναζητεί στα Γιάννενα τους δύο τόμους του «Κυκεώνα», αλλά ανεπιτυχώς. Είχαν όμως αυτοί ήδη γίνει γνωστοί στην υποφαινόμενη, η οποία και εν μέρει τους αντέγραψε.

Σε ένα τελικό απολογισμό, μπορούμε να προσομοιάσουμε τις τύχες του «Κυκεώνα» με αυτές του λεγόμενου «Κουβαρά», που υπήρξε μια συλλογή χρονικών των Ιωαννίνων από βυζαντινής εποχής και μετέπειτα. Η συλλογή αυτή βρισκόταν συρραμμένη σε σώμα στη βιβλιοθήκη της Μονής των Φιλανθρωπηνών, και αναφέρεται για πρώτη φορά από το λόγιο Γεώργιο Κρεμμύδη, γύρω στα μισά του 18ου αιώνα· στη συνέχεια αντιγράφηκε προς διάσωσή της από διάφορους ξένους περιηγητές, και από το Γρηγόριο Μπαλανίδη, τον Αθανάσιο Ψαλίδα, και άλλους λόγιους. Ο Λέανδρος Βρανούσης ασχολήθηκε διεξοδικά με αυτόν τον κώδικα, τον «Κουβα-

ρά», για μια ολική αξιολόγησή του στα *Χρονικά της Μεσαιωνικής και Τουρκοκρατούμενης Ηπείρου*.

Ο ίδιος ο Αναστάσιος Γραμματικός ή Γραμμενιάτης αναφέρει στον «Κυκεώνα», Μέρος Β', ότι αντέγραψε αποσπάσματα «εκ χειρογράφου Κουβαρά» τα οποία και παραθέτει χαρακτηριστικά γράφει σε μια σημείωσή του στο Β' Μέρος του «Κυκεώνα»: «(α) Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο τὸ ἀντέγραψα [αναφέρεται στον ορισμό του Σινάν Πασά του 1430] κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1848 ἀπὸ τινος περιοδικῶς φυλλάδια εἰς ἓν βιβλίον ἐνωμένον, τὸ ὁποῖον εἶχε πολλὰ τοῦ Μεσαιῶνος ἀνέκδοτα· ὅμως τότε δὲν ἐγνώριζα τὴν ἀξίαν των. ἄλλην φορὰν δὲν συνέπεσε νὰ ἰδῶ τὸ βιβλίον αὐτό. Ἐπειδὴ ὁ Κύριος Π. Ἀραβαντινὸς δὲν ἐξέδωσεν εἰσέτι τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου ἥτις πρέπει νὰ ἔχῃ ὅλα αὐτὰ καθότι τὰ ἔδωσα διὰ νὰ συνάξῃ πληροφορίας, ἡναγκάσθην νὰ τὰ ἀντιγράψω εἰς καθαρὰν εἰς ἃς εὐρίσκονται».

Η διάσωση και μελέτη χειρογράφων ιστορικού και μη περιεχομένου, τα οποία αφορούν το χώρο της Ηπείρου, όπως ο ακάματος ερευνητής Λέανδρος Βρανούσης επί δεκαετίες το έπραξε, συνεχίζεται ακόμη και σήμερα, πρακτική η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της λόγιας παράδοσης των Ιωαννίνων.

EAENH KOYPMANTZH